

تحلیلی داستانی از سوره یوسف (ع)

محمد رضا سرشار

www.ketab.ir

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

تحلیلی داستانی از سوره یوسف (ع)

محمدرضا سرشار

ناشر: سازمان انتشارات پژوهش فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ سوم: ۱۳۹۷

شمارگان: ۷۰۰ نسخه

شمارگان چاپ اول و دوم: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۲۷۰۰۰ تومان

طراح جلد: سید ایمان نوری نجفی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه بوستار کتاب هم

سرشناسه: سرشار، محمدرضا، ۱۳۳۲-.

عنوان و نام پدیدآور: تحلیلی داستانی از سوره یوسف(ع) / محمدرضا سرشار.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۲۲۹ص.

شابک: ۶- ۳۳۹- ۱۰۸- ۶۰۰- ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: یوسف، پیامبر- داستان.

موضوع: تفاسیر(سوره یوسف).

موضوع: قرآن- قصه‌ها- نقد و تفسیر.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۴ ت ۳/۹/۳۵/۱۰۲ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۱۸

شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۵۷۹۶۲

تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

پیشگفتار	۹
۱. مقدمه	۱۳
۲. ترجمه «سوره یوسف»	۱۷
۳. شأن نزول «سوره یوسف»	۲۹
۴. منظور از «قصه» در قرآن	۳۱
۴-۱. چند نکته حاشیه‌ای	۴۲
۵. منظور از «عبرت برای اولوالالباب»	۴۵
۶. هدف خداوند از بیان «قَصَص» در قرآن	۴۷
۷. تفاوت قصه قرآنی و تاریخ	۵۱
۸. منظور از «أَحْسَنَ الْقَصَصِ»	۵۳
۹. برخی مختصات و تفاوت‌های «قصه یوسف» در «سوره یوسف» با دیگر قصص و سوره‌های قرآن	۶۷
۱۰. «قصه یوسف» در عهد عتیق	۷۱
۱۱. برخی تفاوت‌های قصه یوسف در «عهد عتیق» و قرآن مجید	۱۰۱
۱۱-۱. ایجاز	۱۰۲
۱۱-۲. جنبه محتوایی	۱۰۵
۱۱-۳. ساختار و پرداخت	۱۰۶
۱۱-۴. زاویه دید (شیوه بیان)	۱۰۶
۱۱-۵. تفاوت‌های متنی	۱۰۷

۱۲. اشکالهای محتوایی حاشیه‌ای وارد به روایت توراتی «قصه یوسف» ۱۲۱
۱۳. برخی ظرافتهای زبانی و نکات تفسیری در ارتباط با بعضی آیات «سوره یوسف» ... ۱۳۱
۱۴. پاسخ چند پرسش منطقی مطرح در مورد بخشهایی از «قصه یوسف» ۱۴۱
- ۱-۱۴. علت علاقه ویژه یعقوب علیه السلام به یوسف علیه السلام چه بود؟ ۱۴۱
- ۲-۱۴. «برهان حق»، چه بود؟ ۱۴۵
- ۳-۱۴. آیا یوسف، عزیز مصر را «رب» خود خوانده است؟ ۱۴۶
- ۴-۱۴. چرا یوسف، برادرانش را «دزد» خواند؟ ۱۴۹
- ۵-۱۴. چرا یوسف، پدر را از حال خود، آگاه نمی‌کرد؟ ۱۵۰
- ۶-۱۱. لب تاخیر یعقوب در طلب عفو برای پسران چه بود؟ ۱۵۱
- ۱-۱۴. موجب سجده پدر و مادر و برادران بر یوسف، چیست؟ ۱۵۲
۱۵. درونمایه‌ها ۱۵۵
- ۱-۱۵. درونمایه‌ها: انکار ۱۵۵
- ۱-۱-۱۵. چند نکته دینار از «سوره یوسف» ۱۵۹
- ۲-۱-۱۵. حکمت‌های بیان شده زبانی یوسف در «قصه یوسف» ۱۶۰
- ۳-۱-۱۵. حکمت‌های بیان شده زبانی خداوند، در «قصه یوسف» ۱۶۲
- ۴-۱-۱۵. حکمت‌های بیان شده از زبان یعقوب، در «قصه یوسف» ۱۶۲
- ۵-۱-۱۵. جمع‌بندی ۱۶۳
- ۲-۱۵. درونمایه‌های پنهان ۱۶۶
- ۱-۲-۱۵. درونمایه‌های فرعی مهم استنباطی از ۱۶۷
- ۲-۲-۱۵. درونمایه‌های استنباطی جزئی‌تر ۱۶۸
۱۶. سه نکته مهم دیگر محتوایی - ساختاری ۱۷۱
- ۱-۱۶. رؤیاها ۱۷۱
- ۲-۱۶. پیراهن یوسف ۱۷۷
- ۱-۲-۱۶. یعقوب و دو برخورد با پیراهن یوسف ۱۷۸
- ۳-۱۶. عشق یا گرایش جنسی؟ ۱۷۹
۱۷. ساختار ۱۸۷
- ۱-۱۷. ورود سریع به ماجرای اصلی ۱۸۹
- ۲-۱۷. انسجام ۱۹۰

۱۹۰.....	۱۷-۳. رعایت ترتیب توالی زمانی رویدادها.....
۱۹۰.....	۱۷-۴. ترکیبی بدیع، از دو گونه (ژانر) ادبی و هنری امروزی.....
۱۹۵.....	۱۷-۵. تکیه بر «تحلیل» به جای «تعلیق».....
۲۰۰.....	۱۷-۶. جذابیت در عین تعلیق شکنی.....
۲۰۱.....	۱۸. شخصیتها و شخصیت پردازی.....
۲۰۱.....	۱۸-۱. معرفی اجمالی اشخاص قصه.....
۲۰۱.....	۱۸-۲. معرفی شخصیتها و گروهها.....
۲۰۶.....	۱۸-۳. خصوصیات کلی اشخاص «قصه یوسف».....
۲۰۹.....	۱۸-۴. نکاتی در حاشیه شخصیتهای «قصه یوسف».....
۲۱۳.....	۱۹. تمیز از «تاریخ» و «تاریخچه» و ایجاد زمینه برای سفیدخوانی از سوی خواننده.....
۲۳۷.....	۲۰. «تاریخچه» و «تاریخچه».....
۲۳۷.....	۲۰-۱. «تاریخچه».....
۲۴۵.....	۲۰-۲. «تاریخچه».....
۲۴۹.....	۲۱. توصیفها.....
۲۵۳.....	۲۲. زاویه دید (شیوه بیان).....
۲۵۹.....	۲۳. لحن و زبان.....
۲۶۳.....	۲۴. کتابنامه.....
۲۶۷.....	فهرست آیات.....
۲۷۱.....	فهرست روایات.....
۲۷۳.....	نمایه.....

پیشگفتار

در برتو پروری انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دینی به ویژه تعالیه متعالی اسلامی، به عنوان فکر و فرهنگ مرفعی و نجات بخش آدمی در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر شد. تجدید حیات تعالیم وحیانی و ارزشهای اسلام از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان و احیای روح ستم‌تیز مردم آنان شد و از دیگر سو باعث نمایان‌تر شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و منسب بشی نظام‌های مبتنی بر آنها گشت.

بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نظریه‌پروری و نوآوری پیرامون زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به حوادث واقعه فکری، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز عظیم و نیز لزوم آسیب‌شناسی در عرصه فرهنگ ملی و باورداشتهای رایج دینی به منظور عرضه صحیح و دفاع معاصر از ایشه دینی و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین و تعالیم، عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی سلامت فکری اقشار تحصیل کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی-پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی محض و کارآمدی را فرض می‌نمود.

بر این اساس «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان یک نهاد علمی-فکری حسب الامر و بر اساس نظر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش فراوان حجت‌الاسلام

والمسلمین علی اکبر رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیر دولتی و غیر انتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین پژوهی، نظامهای اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین مرکز پژوهشهای جوان فعالیت می‌کند.

«پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی» که متشکل از پنج گروه فرهنگی پژوهی، «مطالعات انقلاب اسلامی»، «تاریخ و تمدن»، «غرب‌شناسی» و «ابیات اندیشه» است، در راستای ساماندهی تأملات و کاوش‌ها در خصوص تحولات فرهنگی اجتماعی می‌کوشد زمینه تولید آثاری با جهت‌گیری انتقادی و بومی را در موارد مسأله‌ها و مشکلات حوزه‌های یادشده فراهم سازد.

۱. شناخت و باز رایوی اریث مکتوب علمی اسلامی در حوزه تاریخ، تمدن، فرهنگ و هنر ایران و اسلام

۲. تحقیق در زمینه تحولات مبانی و مسائل تمدن، فرهنگ و هنر اسلامی

ایرانی؛

۳. تحلیل و بازکاوی کاستیهای دیرین، آسیب‌شناسی وضعیت کنونی و بررسی چشم‌انداز و چالشهای آتی فرهنگ و تمدن اسلامی و ارائه راهکارهای شایسته جهت احیا و ارتقای فرهنگ و هنر اسلامی ایرانی و تعمیق پیوند نسل امروز با آن؛

۴. بررسی و تبیین نظری پیشینه، مبانی، اهداف و فرایند تحولات انقلاب اسلامی و مطالعه و بازشناسی مسائل و موانع انقلاب و راههای بحکیم اجول و توسعه آرمانها و ارزشهای متعالی آن و مصون‌سازی طبقات اجتماعی در قبال تازش فکری- فرهنگی بیگانگان؛

۵. بازشناسی ماهیت و مؤلفه‌های فکری و فرهنگی غربی و نقد و ارزیابی علمی دستاوردهای تمدن جدید، بررسی راههای توسعه اندیشه اسلامی و طرق اصطیاد عناصر انسانی و عقلانی فرهنگ و تمدن دیگر ملل؛

۶. نقد آثار منتشره و آرای مطرح‌شده در حوزه‌های مطالعاتی پژوهشکده.

نوشتار حاضر که نتیجه تلاش علمی محقق ارجمند جناب آقای محمدرضا سرشار در گروه ادبیات اندیشه پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی است، به موضوع بررسی داستانی سوره یوسف ع در قرآن مجید می‌پردازد.

محمدرضا سرشار (معروف به رضا رهگذر) متولد ۱۳۳۲، نویسنده، پژوهشگر، منتقد و مدرس ادبیات داستانی و ۲۴ سال گوینده و ویراستار برنامه قصه ظهر جمعه رادیو است. از او اکنون بالغ بر ۱۵۰ عنوان کتاب در زمینه‌های مورد اشاره به صورت تألیف یا ترجمه (از عربی و فارسی) با مجموع شمارگان بالغ بر ۵ میلیون نسخه منتشر شده است. حجم آثار پژوهشی و نقدی او، در میان کارمندان و پژوهشگران ادبیات داستانی کشور بی‌نظیر است. تاکنون بالغ بر ۳۹ جایزه در سطح ملی به آثار وی تعلق گرفته، که هفت جایزه آن، مربوط به آثار پژوهشی و نقد ادبی وی است. رهبر معظم انقلاب در پیامی به مراسم نکوداشت وی در سال ۱۳۸۵ فرمودند: «آقای سرشار حق بزرگی بر ادبیات داستانی انقلاب دارند».

درباره جایگاه و خصایص قصه در قرآن تاکنون کتابها و مقالات متعددی تألیف یا ترجمه شده است؛ اما احسرت ریب به اتفاق این آثار را کسانی به رشته تحریر درآورده‌اند که خود داستان‌نویس یا پژوهشگر و منتقد ادبیات داستانی نبوده‌اند؛ لذا ظرایف داستانی قابل توجهی را این آثار، از چشم آنان پنهان مانده است. مؤلف «تحلیلی داستانی از سوره یوسف ع»، به عنوان کسی که سالیان دراز در این زمینه‌ها کار کرده و اندیشیده و زود است، معتقد است توانسته به نکات داستانی تازه‌ای از این قصه پی ببرد، که می‌تواند برای اهالی فن و دین، جالب و مفید باشد.

منظور از «قصه» در قرآن چیست؟ آیا منظور خداوند از «قصه» و تعبیر «احسن القصص» درباره سوره یوسف، همان چیزی است که نویسندگان و نظریه‌پردازان ادبی امروز از آن مراد می‌کنند؟ آیا «قصه یوسف» جز درونمایه و محتوا، از نظر ساختار و پرداخت هم می‌تواند برای نویسندگان امروزی، نکات تازه و آموزنده‌ای داشته باشد؟ (این پژوهش، می‌کوشد به این پرسشها و برخی

پرسشهای دیگر در این باره، پاسخ بگوید). روش عمده کار، روش استقرایی و در مواردی نیز تطبیقی است.

بر خود لازم می‌دانیم از تلاشهای علمی و ارزشمند محقق محترم، جناب آقای دکتر محمدرضا سرشار قدردانی و تشکر نماییم. همچنین از شورای علمی گروه ادبیات اندیشه و نیز ارزیابان محترم این تحقیق، آقایان احمد شاکر، حجت‌الاسلام جواد پورروستایی و حجت‌الاسلام محمدتقی ملبویی که بارانه نظرات ارزشمند خود بر غنای این اثر افزودند، کمال سپاس و امتنان را داریم. از سازمان محترم انتشارات که در آماده‌سازی و چاپ اثر، مجدانه تلاش نمودند و سگزار، در خاتمه امیدواریم نظرات و دیدگاههای خوانندگان عزیز و علاقه‌مندان را در اصلاح و تکمیل این اثر و تولید آثار گرانبساز دیگر یاری رسانند.

گروه ادبیات اندیشه

پژسکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی